

O‘ZBEKISTON MUZEYLARI FAOLIYATIDA RAQAMLARNING VA TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI

Ro‘ziyeva Sevara

*Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti
Muzeyshunoslik (muzey menejmenti va madaniy turizm)
ta’lim yo’nalishi 3-kurs talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston muzeylari faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati, virtual turlar, 3D panoramalar, elektron kataloglar va multimedia vositalarining imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, Samarqand muzeylari, Afrosiyob devoriy rasmlari va O‘zbekiston davlat amaliy san’at muzeyi misolida raqamli texnologiyalarning tarixiy-madaniy merosni saqlash, targ‘ib qilish hamda turizmni rivojlantirishdagi o‘rni tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: muzey, raqamlashtirish, innovatsiya, virtual tur, 3D panorama, elektron katalog, multimedia, eksponat, meros, turizm.

Muzeylarni rivojlanishida bugungi kunda elektron resurslarni yaratish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Va bu borada muzey jahonning bir qancha yetakchi madaniy-tarixiy tashkilotlari bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yib kelmoqda. Innovatsion texnologiyalarning muzeyda joriy etilishi orqali halqaro madaniy aloqalar kengaymoqda. Ushbu yo‘nalishda muzey “Samarqand muzeyi – virtual tur” loyihani yaratdi. Loyiha Samarqand birlashgan tarixiy-me’moriy badiiy muzey–qo‘riqxonasi va uning tarkibidagi Samarqand viloyati o‘lkashunoslik muzeyi va Afrosiyob muzeylarining virtual shaklini o‘z ichiga olgan. www.sammuseum.uz sahifasiga joylashtirilgan virtual tur xalqimiz va sayyohlar uchun qulaylikni yaratdi. Virtual tur Samarqand birlashgan tarixiy-me’moriy badiiy muzey–qo‘riqxonasining 22 ta panorama va 600 ga yaqin eksponatlarini, Afrosiyob muzeyining 18 ta panorama va 700 yaqin eksponatlarini, Samarqand viloyati o‘lkashunoslik muzeyining 24 panorama va 200 dan ziyod eksponatlarini o‘z ichiga qamrab olgan.

Internet saytlarida endilikda ushbu muzeyning virtual namoyishini ko‘rish imkoni paydo bo‘ldi. Ushbu Internet sahifasi orqali tomoshabin Mirzo Ulug‘bek hukmronlik qilgan davr tarixi aks ettirilgan ekspozitsiyani tomosha qilishi, shuningdek XV asrda sharq allomalari tomonidan barpo etilgan Samarqanddagi Mirzo Ulug‘bek rasadxonasining faoliyati haqidagi barcha ma’lumotlarga ega bo‘lishi mumkin. Ushbu loyiha 2012-yil Samarqand davlat muzey qo‘riqxonasi va uning Samarqanddagi bo‘limi – Mirzo Ulug‘bek muzeyi bilan Toshkent “SMI-Aziya” kompaniyasi hamkorligida yaratilgan. Loyihaning yaratilishida zamonaviy

madaniyatni rivojlantirish va o‘rganishga yo‘naltirilgan notijorat tashkilot “Desht-i-Art” markaz laboratoriyasi, muzey ishi doirasidagi ta’lim dasturlari, shuningdek Xivos Fondi (Niderlandiya) juda katta yordam ko‘rsatgan. Loyiha uchta tilda o‘zbek, rus va ingliz tillaridadir. Shuni ta’kidlab o‘tish muhimki, bu loyiha O‘zbekistonning birinchi 3D formatdagi virtual muzeylari qatoriga kiritildi. Loyihalashtiruvchilar virtual muzey loyihasini DVD diskarga yozilgan holatini o‘rta va oliy ta’lim muassasalariga ham taqdim etishdi. Bu aynan shu mavzu yuzasidagi o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va keng yoritib berilishida katta yordam beradi. Samarqand muzey qo‘riqxonasi hodimlarining ta’kidlashicha hattoki ushbu disklarni muzeyga tashrif buyirib, qo‘lga kiritish imkoniyati ham mavjud.

Afrosiyob devoriy rasmlari. Ushbu mahobatli rangtasvirning noyob namunalari Afrosiyob arxeologik qizilmalari natijasida topilgan. Dastlabki namunalar arxeolog V.Vyatkin tomonidan ochilgan (1913). Keyingi qazishlar davri (1965-68)da o‘zbek arxeologlari 30 yaqin saroy xonasini ochishga muvaffaq bo‘lganlar, bu xonalarning ko‘plari devoriy rasmlar, naqshlar bilan bezatilgan. Shulardan katta va kichik xonalardagi rasmlar birmuncha yaxshi saqlangan. Xonalardan birida erkak va ayol ark oldida o‘tirgan holda tasvirlangan. Katta xona devorlariga ishlangan rasmlar detallarga boyligi, saqlanib qolgan sug‘d yozuvlari bilan ahamiyatlidir. Saqlanib qolgan rasmlar tahlili o‘rta asr mahobatli tasviriy san’atning g‘oyaviy badiiy yo‘nalishi, rassomning ish usllari va vositalari haqida, tafsilotlarga boy maishiy sahnalar, etnik ko‘rinishlar o‘sha davr haqida fikr yuritish imkonini beradi. Afrosiyob devoriy rasmlari O‘rta Osiyoda arablar istilosiga qadar mahobatli rangtasvirning rivojlanganligini, Samarqand uning markazi bo‘lganligini ko‘rsatadi. Afrosiyob devoriy rasmlari ustida bir qancha olimlar tadqiqotlar olib borishmoqda. Hususan devoriy rasmlar orqali tarixni keng ochib berish, uni namoyish etish bo‘yicha yirik loyiha amalga oshirilgan.

2014-yil o‘zbek va koreys olimlari hamkorligida “Afrosiyob devoriy rasmlari”ning 3D formatdagi videofilmi yaratildi. 2013-yil iyul oyida “Afrosiyob devoriy rasmlari”ni kompyuterli tiklash va 3D formatdagi videofilmni yaratish bo‘yicha Samarqand birlashgan tarixiy-me’moriy badiiy muzey-qo‘riqxonasi va Shimoliy-sharqiy Osiyo tarixi Fondi (Koreya Respublikasi) bilan qo‘shma loyiha shartnomasi imzolangan edi. Ushbu videofilm o‘zbek, rus, koreys, ingliz, fransuz tillarida muzeyning videozalida namoyish etilmoqda. “Afrosiyob devoriy rasmlari”ning 3D formatdagi videofilmini yaratilishi nafaqat Samarqand balki, respublika madaniy hayotida katta voqea bo‘ldi. Virtual videofilm bugungi davr uchun barcha talablarga javob beradigan noyob loyihadir.

O‘zbekiston davlat amaliy san’at muzeyi. Internet tizimida kolleksiyalar, turli tadbirlar, ko‘rgazmalar va boshqa ma’lumotlar berilgan. Muzeyning virtual namoyishi ya’ni Web-saytida muzeyning xizmatlar doirasi imkoniyati ro‘yhati hamda olib boriladigan ekskursiya va ma’ruzalarning qisqacha izohi kabi masalalar yoritilgan. Axborot resurslarning yaratish va

qo‘llash bo‘yicha faqatgina muzeylar emas, balki madaniy kutubxonalar, arxivlarda ham ish olib borilmoqda. Hozirgi kunda muzeylarda turli hujjatlar va ma‘lumotlar – kartoteka va kataloglar, kitoblar va muzey to‘plamlari, dissertatsiyalar hamda noyob arxiv hujjatlari saqlanmoqda.

Agar muzeylar elektron hujjatlashtirish va raqamli tasvir uslublaridan foydalanib o‘z kolleksiyalarining zamonaviy axborot ta‘minlash uslubini yaratsalar, bu ularga xalqaro Internet tarmog‘ida o‘zlarini tanishtirish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, doimiy Internet tizimidan foydalanuvchilarning muzey elektron pochtasidagi fikri jamlangan holda, ularning qiziqishlari asosida yangi Internet resurs bazalarini yaratish mumkin. Shuningdek, bu tarmoqlarda tasvir va matn uyg‘unligi orqali tomoshabinlar mavzuga oid uzluksiz yangi axborot tizimi bilan tanishadilar. Muzeylar Web-katalogining yaratilishi esa, mavjud boshqa muzeylar bilan maqsadli hamkorlik qilish imkonini beradi. Bu borada muzeylar o‘zaro birgalikda turli qiziqarli kolleksiyalar uyg‘unligida Web-saytlar va milliy kataloglar tuzishi ham samarali. Hozirgi paytda mavjud Web-saytlar orqali turli muzeylarga qaratilgan barcha qiziqishlarni va Web tizimidagi foydali axborotlarni hamda yangicha elektron kataloglash, tasvirlarni elektron ko‘rinishda joylashtirish kabi uslublarni o‘rganish mumkin. Multimedia mahsulotlarini yaratish va undan muzey tajribasida foydalanishi, namoyish etiladigan loyihalar negizida tomoshabinlar uchun qiziqarli va foydali bo‘ladi”. O‘zbekiston madaniyati va tarixini muzeylar kolleksiyasi doirasida Internet tizimi orqali tanishtirilishi va zamonaviy dasturlar yaratilishining kelajakda muzeylar faoliyatida yangicha innovatsion ko‘rinishlarni yo‘lga qo‘yilishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Muzeylar elektron hujjatlashtirish va raqamli tasvir uslublari hamda zamonaviy texnika vositalaridan foydalanib o‘z jamlanmalarini yaratish, xalqaro Internet tarmog‘ida o‘zlarini tashintirish imkoniga ega bo‘ladilar.

O‘zbekiston turizmining asosiy bo‘g‘inilaridan biri hisoblangan ochiq osmon osti muzeylarning ilg‘or Internet texnologiyalar orqali namoyish etilishi, sayyohlarning ko‘payishiga va tarixiy merosga bo‘lgan qiziqishiga sabab bo‘ladi. Internetda zarur bulgan axborotlarni ya‘ni, kerakli shaxar yoki bo‘lmasa sayyohlarni qiziqtirgan tarixiy obidalar haqidagi ma‘lumotlarni izlab topishdagi qulayliklar tarmoqqa tez ulanish imkonini beruvchi yangi ixcham simsiz uzatish jixoz va moslamalarning yaratilishi, turistik sayohatlarga daxldor axborot xajmining kengayishi va sifatining yaxshilanib borayotganligi turistik biznes va elektron tijoratning katta istiqbollari haqida tasavvur hosil qilishga asos bo‘ladi. Turizm sohasida Internet xizmatlaridan foydalanuvchilar soni katta tezlik bilan ko‘payib boradi. Chunki yangi telekommunikatsion tizimlar iste‘molchilarga mustaqil ravishda hamda qulay sharoitlarda o‘z sayohat dasturini rejalashtiradi, sayohat yo‘nalishini belgilaydi, shunga mos ravishda chiptalarni buyuradi. Bunday innovatsion jarayonlar mamlakatda hukumat

tomonidan olib borilayotgan siyosatning mazmuniga xam to‘la mos keladi. Mamlakatimizning sohaga doir turli nufuzli yarmarkalar, anjumanlar va tadbirlarda munosib ishtirok etishi turizm sohasidagi salohiyatimizni xalqaro bozorlarda namoyish etish, qo‘shimcha sayyohlar oqimini jalb etish imkonini beradi. Turizm taraqqiyoti xalqaro sayyohlik tashkilotlari bilan yaqin muloqot va munosabatlarni taqazo etadi. Bunda ochiq osmon osti muzeylarining virtual ko‘rinishlari yaratilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Toshkent shahrida xar yili xalqaro turistik yarmarkalar o‘tkazib boriladi. Bunga Jahon turistik tashkilotlari rahbariyati ham alohida e‘tibor qaratgan. Halqaro yarmarkada milliy turistik mahsulotlar va xizmatlar omma e‘tiboriga havola etiladi. Turli shaharlarning rangli stendlari, diyorimizni barcha mavsumda ham jozibadorligini aks ettirilgan fotosuratlar shular jumlasidandir. Aynan shunday yarmarkalarda qadimiy obidalarimizni turli multimedik dasturlar orqali virtual ko‘rinishlarini namoyish qilish, tarixi qaqida ko‘proq ma’lumotlar keltirib o‘tish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bu bilan sayyohlarning tarixiy merosimizga bo‘lgan e‘tibori, qiziqishi yanada oshadi. Hozirgi paytda yurtimizda turli turistik kompaniyalar o‘zlarining Internet sahifalariga egadir. Sahifalarda O‘zbekistonning diqqatga sazovar maskanlari haqida ma’lumotlar keltirib o‘tilgan.

O‘zbekistonda virtual panorama (3D panorama yoki sferik (sharsimon) panorama) yo‘nalishida ishlar amalga oshirilgan. Ya’ni bu keng maydonni fotorealistik tarzda namoyish etishdir. Monitor ekranida 3D tasvirlar panoramasi paydo bo‘ladi. 3D panorama bizga 360 gradus, ham vertikal ravishda ko‘rish imkonini beradi.

Virtual 3D panoramani tomosha qilib, tomoshabin oddiy suratga qaragandan ko‘ra vizual tarzda keng ma’lumotga ega bo‘ladi. Kompyuter tugmasi yordamida o‘zining xoxishiga ko‘ra atrofga nazar tashlash, qiziqtirgan ashyoni yaqinlashtirish yoki uzoqlashtirish imkoni mavjud. Bunday interaktiv virtual 3D panorama tashrifchida tasirchanlikni kuchaytiradi. Virtual panoramada Samarqand, Buxoro, Shahrisabz, Toshkentning tarixiy obidolari bundan tashqari zamonaviy binolar, O‘zbekistonning so‘lim maskanlari, haykallari ham namoyish etilgan. Bu internet tarmog‘idagi Panoramio.uz sahifasidan joy olgan. Panoramio.uz O‘zbekistondagi birinchi virtual olam loyihasi hisoblanadi. Sahifa keng qamrovli bo‘lib unda turli mexmonxonalar, o‘quv maskanlari va yurtimizning turli burchaklariga virtual sayohatlar qilish imkoni mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Виртуальный видеофильм настенной росписи музея Афросиаба [электронный ресурс] <http://www.samcity.uz/news/394-virtualnyj-videofilm-nastennoj-rospisi-muzeya-afrosiaba>
2. Мухамедова М. Музейларнинг замонавий модификацияси // Мозийдан садо - Тошкент, 2010. №3 Б.46-47.
3. Набибуллаев Н. Музейларимиз истиқболи. // Мозийдан садо - Тошкент, 2003. №2 Б. 2-3.
4. www.ulugbekobservatory.parusinfo.com
5. www.tashkent_museum_applied_arts.uz
6. <http://www.panoramio.uz>
7. www.discovenger.uz
8. www.trevalstory.uz
9. www.asia-travel.uz